

Elämää Turussa 1600-luvun puolivälissä

Riitta Laitinen: Order, Materiality and Urban Space in the Early Modern Kingdom of Sweden. Amsterdam University Press 2017. 273 s. ISBN 978-946-298-135-5.

Kulttuurihistorian dosentti Riitta Laitisen uusi teos käsittelee esiteollisen ajan kaupunkitilaa arkisissa ympyröissä. Teoksen otsikko on rohkea, sillä teos käsittelee 1640- ja 1650-luvun Turku. Turkulaista todellisuutta verrataan vain satunnaisesti muihin Ruotsin valtakunnan kaupunkeihin ja vauhtia otetaan keskieu-rooppalaisista havainnoista silloinkin, kun lähempää olisi löytynyt aivan relevanttia tutkimusta. Sinänsä noin 5 000 asukkaan Turku on Ruotsin valtakunnan pääosien (Sveanmaa, Götanmaa, Norlanti, Suomen suuriruhtinaskunta) toiseksi suurimpana kaupunkina oiva tarkastelukohte.

Suomalaista 1600-lukua koskevaa kaupunkihistoriaa ei ole kovin paljon julkaistu englanniksi, joten Laitisen teos on tervetullut ja virkistävä lisä aihepiiriin julkaisuihin. Laitinen näkee paljon vaivaa selittäessään pohjoismaisia kieliä hallitsemattomille lukijoilleen ruotsinkielisiä käsitteitä englanniksi. Osin tarkastelua voi kutsua käsitehistorialliseksi; *Svenska Akademiens Ordbok* on ollut perustellusti ahkerassa käytössä. Käsitteiden selventäminen on usein välttämätöntä. Silti osa selvitystyöstä näyttää olleen tarkoitettu kirjoittajalle itselleen. Teoksessa on myös hakemisto, mutta se on puutteellinen ja luetteloon kelpuutettujenkin osalta vajavainen.

Kirjassa pääosaan nousevat otsikon mukaisesti järjestyksen luonti, spatiaalisuus sekä arkielämän valitut ilmiöt. Laitista kiinnostaa erityisesti se, kuinka yhteisö organisoii elinympäristönsä: käsitteet *spatial rules* ja *spatial practices* osoittautuvat tärkeiksi. Vuorovaikutus valtiovallan edustajien ja asukkaiden välillä on kiintoisa teema sekkin, mutta tässä tekijä olisi voinut hyödyntää systemaattisemmin myös esimerkiksi kaupunkien valituksia, sillä niissä näkyvät (ainakin eliittien) toiveet

elinympäristön järjestämiseksi. Tavallisesti kaupunkilaisten toiveissa oli saada lisää tilaa – erityisesti maanviljelystä varten. Teoksessa ei oteta laajemmin kantaa kaupunkialueen ja ympäröivän maaseudun väliseen suhteeseen, mutta esimerkiksi tulliaitojen kautta 1620-luvulta alkaen muodostuneita rajoja käsitellään perusteellisesti (ks. esim. s. 62–63). Åke Sandströmin tärkeässä teoksessa käsitellään kaupungin ja maalaisyhteisön välistä ”harmaavyöhykettä”.¹

Suuri osa teoksessa käsiteltävistä porvariston alapuolella eläneistä sosiaaliryhmistä ja yksilöistä saapui muualta kaupunkiin, joka suuren kuolleisuuden vuoksi kärsi kroonisesta työvoimapulasta. On hyvä ajatus tutkia yhdessä sekä täydet poliittiset ja taloudelliset toimintamahdollisuudet omanneita porvareita, että palvelusväkeä ja irtainta väkeä. Tosin ratkaisu liudentaa melkoisesti sääty-yhteiskunnalle luonteenomaisia ryhmien välisiä eroja, erontekoja ja sitä kautta muodostuvia ”järjestyksiä”. Tämän tyyppisestä ja kenties vertailukohdaksi kelpaavasta tutkimuksesta voi mainita vaikkapa Gudrun Anderssonin teoksen *Stadens dignitärer* (2009).²

Tutkimuksen pääaineistona ovat kaupungin omaan käyttöön laaditut puhtaaksi kirjoitetut raastuvanoikeuden tuomiokirjat. Tekijä on käynyt ne huolellisesti lävitse, mutta olisi voinut korostaa enemmän aineistonsa erinomaisuutta, sillä materiaali on laadultaan tunnetusti monipuolisempaa ja enemmän tapauksia sisältävää kuin näissä yhteyksissä tavallisesti käytetyt hovioikeudelle laaditut puhtaaksikirjoitetut eli renovoidut pöytäkirjat. Laitinen on käyttänyt myös kaupungin alioikeuden eli kämnerinoikeuden pöytäkirjoja. Aineiston luennan lähtökohtana ovat olleet tapaukset, joissa on yhteys ”materiaaliseen kulttuuriin”. Olisi ollut kiinnostavaa lukea lisää juttujen valinnasta, sillä esimerkiksi hakemistojen avulla niitä on mahdotonta erotella. Joka tapauksessa tällaista tuomiokirjatutkimusta on Pohjoismaissa tehty jo aiemmin runsaasti. Silti teoksessa ei ole ainuttakaan viitettä edes aihepiirin tutkimuksen perusteisiin, joten ulkomaalaisille lukijoille saattaa jäädä vaikutelma, että aineiston kimpussa ollaan nyt ensimmäistä kertaa.

Hyvistä aineksista huolimatta teos ei ole kovin teoreettinen tai metodisesti uutta luova. Turkua koske-

vassa tutkimuksessa perinne on vielä paljon pidempi ja on suoranainen ihme, että tekijä pystyy kirjoittamaan 1600-luvun Turun historiaa viittaamatta lainkaan Carl von Bonsdorffin kulttuuri- ja hallintohistoriallisesti merkittävään tuotantoon. Sen sijaan kirjassa viitataan tajaan hiljattain edesmenneen Raimo Rannan kaupunkihistoriaan, joka perustuu oleellisilta osiltaan von Bonsdorffin suurtyöhön.

Ylipäätään aiemman tutkimuksen huomioimisessa on puutteita. Aivan kaikkea aihepiiriin (tai edes kyseistä paikallisyhteisöä koskevaa) kirjallisuutta ei tietenkään aina voida hyödyntää, mutta juuri siksi aiemman tutkimuksen arvostelussa olisi syytä olla varovainen. Esimerkiksi tekijän mukaan karkotusrangaistuksia ei ole Pohjoismaissa juuri tutkittu (s. 123) tai jos on, niin ei ainakaan erityisen laadukkaasti. Laitiselta on tässä kohtaa ilmeisesti jäänyt huomaamatta ainakin allekirjoittaneen artikkeli (1998), jossa vertaillaan kattavasti Götan, Svean ja Turun hovioikeuden langettamia tuomioita vuosilta 1635–1651.³ Tarkastelu käsittää yhteensä 46 valtakunnan kaupunkia. Tosin Turun hovioikeuden tuomiopiiriä koskevat luotettavat tiedot koskevat yksinomaan Turun kaupunkia. Artikkelin useat esimerkkeinä käsitellyt karkotukset ovat vieläpä samoja kuin mitä Laitinen nyt esittelee uusina löytöinä.

Teoksen parhaisiin osuuksiin kuuluvat II osan tulliaitojen turmelemista koskevat jaksot. Tekijä toteaa tulliaidan muuttaneen kaupunkia spatiaalisen kokonaisuutena. Kiintoisia ovat myös havainnot erilaisista muukalaisryhmistä ja vierailijoista sekä erityisesti irtolaisista. Täsmällinen on huomio, jonka mukaan irtolaisia ei etsittäessä juuri löytynyt: omien tutkimusteni ja Laitisenkin usein siteeraaman maisteri Anni Kallion pro gradu -tutkielman (2000) perusteella näyttää vahvasti siltä, että tämä ”lööstartij” -nimityksellä kutsuttu joukko oli kaupungin asukkaille ennen muuta tarpeellista työvoimareserviä, jota voitiin käyttää monenlaisiin tehtäviin.

Teoksen III osassa keskitytään kaupunkilaisten asutamiin taloihin eikä kotitalouksiin. Luvussa tarkastellaan seikkaperäisesti porttien, lukittujen ovien ja ikkunoiden merkitystä kaupunkilaisten arjessa. Kiintoisa on havainto, ettei Turussa valtaporvaristo pitänyt liikeneuvotteluja avoimen taivaan alla – kenties tässä yhtey-

1. Åke Sandström, *Plöjande borgare och handlande bönder. Mötet mellan den europeiska urbana ekonomin och vasatidens Sverige*. Stads- och kommunhistoriska institutet 1996, <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:208399/FULLTEXT01.pdf> (20.8.2017).

2. Gudrun Andersson, *Stadens dignitärer. Den lokala elitens status- och maktmanifestation i Arboga 1650–1770*. Atlantis 2009.

3. Petri Karonen, The Worst Offenders in the Provincial Towns. Serious Urban Crime and its Perpetrators in the Early Years of Sweden's Period as a Great Power. *Scandinavian Journal of History* 23:3–4 (1998), 215–237.

dessä olisi voitu pohtia kapakoiden ja erityisesti kaikissa kaupungeissa vallasväen suosiossa olleen kaupunginkellarin roolia fasilitteettina. Selostaessaan erinäisiä oikeustapauksia ja esimerkiksi todistajien lausuntoja ei tekijä myöskään pohdi riittävästi aineistoista helposti nousevia ajanmäärityksiä ja toisinaan hyvinkin täsmällisesti ilmaistuja kellonaikoja – poikkeuksena tosin sivulla 231 mainittu yöllä juopotelleiden miekkosten edesottamuksien tarkastelu. Teema saattaisi silti olla kiinnostava juuri valtiovalan vaatimusten ja paikallisyhteisöjen käytäntöjen vuorovaikutuksen näkökulmasta, sillä lineaarisen aikakäsityksen vaatimus toi mukanaan entistä tiukemman järjestyksen myös kaupunkilaisten arkeen – vai toiko?

Order, Materiality and Urban Space in the Early Modern Kingdom of Sweden on kompakti esitys merkittävän ruotsalaisen kaupungin historiasta. Teoksen paikallinen näkökulma antaa kiintoisan kuvan varhaismodernin yhteisön toimintaan. Vaikka käsittely on monin paikoin varsin perinteistä sosiaalishistoriallisesti painottunutta rikoshistoriaa (mikäli oikeustapausten analyysiin perustuvaa tutkimusta voidaan yleisesti nimittää rikoshistoriaksi), niin kiistatta tekijä pystyy myös muuttamaan aiempaa kuvaa. Johtopäätösluvussa tekijää toteaa, että oman kaupungin asukkaita (*medborgare*) kohtaan oltiin tuomion hetkellä armeliaampia kuin vieraille. Tätä normien ja käytännön eroavaisuutta on toki varhaismodernin ajan Ruotsin ja Suomen kaupungeissa tutkittu jo 1990-luvulta alkaen: kyseessä on oleellinen osa oikeus- ja hallintokulttuurien tutkimuksen problematiikkaa.

PETRI KARONEN, PROFESSORI
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO